

SPOLEČENSTVO DEVÍTI

Jiří Janák

Název mého příspěvku, jehož podtitul by mohl znít „Egyptští bohové od A po Džet“, byl zvolen ze tří důvodů. Nebudu nijak zastírat, že by měl především upoutat případného čtenáře. Navíc se dvojnásobně vztahuje k obsahu článku, který je věnován egyptským božstvům, resp. lexikonům o nich pojednávajícím. Zaprvé devítka zastupuje společenství božstev a zadruhé je text doplněn o heslovitý popis devíti méně známých bohů a bohyň.

Vzhledem k užívání číslice tři jako označení plurálu nabývalo číslo devět (3×3) v egyptském myšlení významu „velkého plurálu“. Symbolicky tak devítka zastupovala velké množství nebo úplnost. V případě společenství bohů nazývaného Devatero (*pesedžet*) mohlo sehrát jistou roli i chápání trojice (triády) jako základního typu společenství, tj. rodiny. V obou případech, které lze od sebe jen těžko oddělovat, mělo devatero význam velkého samostatného společenství. V egyptských textech nacházíme doklady pro existenci více takovýchto božských seskupení. Již v Textech pyramid se setkáváme hned s několika (Velké devatero, Malé devatero, Obojí devatero, Sedm devater, Devatera). V některých říkáních bylo výrazu Devatero dokonce užíváno způsobem, jako by se jednalo o samostatnou bohyni. Základním a hlavním typem devatera, a to se týká i zmíněných Textů pyramid, je Devatero bohů z Iunu, které je někdy též nazýváno Velké devatero. Jedná se o společenství božstev vytvořené v rámci teologických koncepcí kněží z města Iunu (řec. Heliopolis), které se skládá z následujícího „rodkmenu“ bohů. V čele Devatera stojí prabůh Atum, jehož po ztotožnění nahrazuje Re, příp. Re-Atum. Z tohoto boha po jeho samooplození povstala prvotní dvojice, bůh vzduchu Šu a bohyně Tefnut. Dalším párem, který se zrodil ze spojení Šua a Tefnuty, byli Geb (země) a Nut (nebeská klenba). Posledním stupněm v rodové linii Devatera jsou potomci Geba a Nuty: Usir, Sutech, Eset a Nebthet.

Často se hovoří o tom, že tento typ devatera vznikl především za účelem začlenit božstva „Usirova kruhu“ do struktur slunečního kultu Iunu. Na podobě Devatera je navíc dobře patrný i záměr postihnout jádro teologických představ. Nacházíme v něm celý vývoj světa a jeho řádu od stvoření až po představy o smrti a vzkříšení. Někdy je k Devateru přiřazen ještě Hor (obvykle jako Haruer), čímž je do významu Devatera doplněna úloha žijícího panovníka. Přestože je bůh pravodstva Nun někdy označován za otce

Atuma nebo Rea, do společenství Devatera nenáleží. Ani toto Devatero však nemělo vždy stejné složení. V Textech pyramid může být pátým dítětem Nuty Hor nebo Thovt, v Nové říši se setkáváme se Devaterem sestávajícím z Rea, Atuma, Šua, Tefnuty, Geba, Nuty, Usira, Esety a panovníka. V Pozdní době je často vypouštěn Sutech, jehož pozici přebírá Thovt.

V egyptském náboženství se v rámci místních kultů objevují různé varianty složení Devatera, kdy se hlavní bůh daného města ujímá vedení před Reem. Existují též jiná devatera, která jsou tvořena lokálně významnými božstvy. Devatero se tak stalo hlavním typem společenství bohů, přičemž nezáleželo ani na jeho složení, ba dokonce ani na počtu jeho členů. Proto lze, ovšem pouze symbolicky, tvrdit, že všech egyptských bohů je devět.

Protože autor tohoto článku pracuje na přípravě nového lexikonu staroegyptských božstev, jenž by se neměl omezovat pouze na velké a dobře známé bohy a bohyně, bude následující oddíl věnován výčtu podobných publikací a jejich stručné charakteristice. Kniha o staroegyptském náboženství či jednotlivých jeho fenoménech vyšla v Čechách od dob Františka Lexy a jeho *Náboženské literatury staroegyptské* (Kladno 1921) možná několik desítek. V mnohých z nich byl čtenář s některými božstvy seznámen buď přímo v textu, nebo v rámci glosáře, ovšem komplexnější a strukturovanou formu lexikonu nemohly nahradit. První ucelenější lexikon byl vydán až v roce 1979. Jednalo se o knihu Vojtěcha Zamarovského *Bohové a králové starého Egypta* (Praha 1979), která se na dlouhou dobu stala hlavním informačním zdrojem k této problematice pro laickou veřejnost. Její hesla jsou obsáhlá, poutavá a čtivá, což se však odrazilo ve zjednodušení a nepřesnostech. Někdy je text „upovídáný“ až příliš. Přesto je třeba říci, že vydání této publikace bylo ve své době jistě přínosem. A to též proto, že přinášela informace nejen o božstvech a panovnících, nýbrž i o posvátných zvířatech a symbolech. Mimochodem, v antikvariátech se kniha objevovala výjimečně a pokud ano, tak její cena neklesala pod 250 Kč. V roce 2003 se na knižním trhu můžeme setkat s jejím druhým upraveným vydáním. Jeho obsah je ovšem na dnešní dobu již poněkud zastaralý a navíc ilustrace jsou z původní verze převzaty velmi nekvalitně. V tomtéž roce vydal Knižní klub český překlad knihy Manfreda Lurkera *Lexikon der Götter und Symbole der alter Ägypter* (Bern-Mnichov-Videň 1987) pod názvem *Lexikon bohů a symbolů starých Egyptanů* (Praha 2003). Ta, podobně jako Zamarovského kniha, předkládá vedle božstev i hesla věnovaná symbolům, zvířatům a náboženským pojmům. Bohužel se svým přínosem nepřibližuje ani reprintu Zamarovského. Šíře záběru se velmi negativně projevila na kvalitě jednotlivých hesel – ta jsou až příliš chudá a krátká. Proto hlavním zdrojem i pro informace o egyptských božstvech doposud zůstává *Ilustrovaná encyklopedie starého Egypta* (Miroslav Verner, Ladislav Bareš, Břetislav Vachala, Praha 1997). Její hesla o božstvech jsou krátká,

ale věčná a přesná. Větším nedostatkem je pouze to, že jich kvůli obecnému zaměření encyklopedie není mnoho.

Jak bylo naznačeno výše, v následující části budou předložena hesla devíti staroegyptských božstev, která se neobjevila v žádné z uvedených publikací.

Ad

Démon Ad (Běsnivec) byl podobně jako Apop pokládán za Nepřítele ohrožujícího slunečního boha Rea, zemřelé na jejich pouti podsvětím i řád *maat* jako takový. Proto je třeba ho odrazit a přemoci. Podle determinativu jeho jména si jej Egypťané představovali v podobě zuřivého krokodýla. Zmínky o něm nacházíme v Textech rakví, Knize mrtvých i pozdějších magických textech.

Agathos Daimon

Agathos Daimon či Agathodaimon byl původně helénistickým ochranným božstvem, které prý bylo do egyptského náboženství vpraveno v době Alexandra Velikého. Ten měl v Alexandrii založit jeho svatyni, tzv. heroon. Původním úkolem tohoto boha, v egyptštině někdy označovaného Dobrý ochránce (*aba-nefer*), bylo střežit novou metropoli Egypta. Fakticky je ale doložen až v Římské době (okolo r. 130 př. Kr.). Ikonograficky byl spojován s podobou hada, což vedlo k jeho identifikaci s Kematefem. Mezi další božstva, s nimiž mohl být ztotožněn, patřili např. Šu, Šaj a Serapis, posledně jmenovaný především kvůli své vazbě na bohyni Eset. Vedle ní, jako Agathé Tyché, vystupoval Agathos Daimon coby její partner. Někdy mohl být tento bůh zachycen v podobě muže, který měl nad hlavou dvě paže znaku *ka* a uprostřed nich zobrazení hada.

Agebuer

Agebuer (Velká záplava) představoval personifikaci blahodárné nilské záplavy. Proto byl bohem hojnosti, přinášejícím potravu žijícím a oběti bohům a zemřelým. Doložen je od Staré říše až po řecko-římskou dobu. Ztotožňován byl s Hapim, za jehož přídomek může být někdy chápán. Setkáváme se s ním v podobě muže přinášejího potraviny. Někdy mohl být zobrazen s hlavou býka nebo berana.

Ahajet

Bohyně polední hodiny Ahajet (Vrcholící) je doložena od Nové říše až po řecko-římskou dobu. Zobrazována byla jako stojící žena se slunečním kotoučem nad hlavou, někdy s pozdviženými pažemi. Ve dvou případech je v kotouči doložen znak hvězdy. Zde mohlo jít o půlnoční hodinu. Je dávana do spojitosti se sluncem, za ochránce její hodiny je však chápán Thovt. V textu Džedhorova sarkofágu přemáhá nepřátele zemřelého.

Aken

Aken (snad Bdíć) je nižším podsvětním božstvem, z jehož úst vychází dvojité lano odvíjející čas. Na Reův příkaz lano uvolňuje, nebo naopak polyká. Také se objevuje jako převozník nebo dozorce lodi převážející zemřelého podsvětím. V tomto aspektu je dáván do souvislosti s Mahafem. Zobrazen mohl být v podobě mumie, které z úst vychází provaz doplněný hvězdou.

Akit

Akit (Kuchařka nebo Pekařka) je nižší bohyní ptolemaiovského a římského Egypta, která pravděpodobně zastupuje, resp. personifikuje potravu v rámci rituálů předkládání obětín bohům. Zobrazována je jako žena přinášející chleby, buď v rukou, nebo na hlavě.

Amheh

Amheh nebo Amhehu (Polykač milionů) byl podsvětním bohem (nebo démonem) spojovaným především s požíváním obětín, záhubou zatracených zemřelých a nepřátel bohů. Náležel k 42 přísedícím u posmrtného soudu. Přestože je doložena textová zmínka vypovídající o tom, že „má tvář psa a obočí člověka“, byl v některých případech znázorněn s hlavou kočky, ibise či krokodýla. Byl ztotožňován s různými, někdy i protikladnými bohy a démony (např. s Horem, Sutechem, Babim, Apopem).

Asbet

Bohyně Asbet (Ohnivá) zastávala podobnou funkci jako Aseb, tedy ochraňovala spravedlivé zemřelé před nebezpečím. Známa je však i její vazba na přemožení a zničení Sutecha a jeho družiny. Ztotožňována byla s různými bohyněmi, např. Vadzetou, Esetou a Hathorou. Vypodobena mohla být jako žena se lví nebo kobří hlavou, někdy pak přímo v podobě kobry chrlící plameny či hada s hlavou lvíce. Setkáváme se s ní od Textů rakví Střední říše.

Aš

Aš představoval prastaré, původem pravděpodobně neegyptské božstvo. Spojován byl především s oblastí Západní pouště, jak s „mrtvou“ pouští, tak i s úrodnými oázami. Jeho jméno je doloženo již na počátku dynastické doby, brzy byl však Aš i jeho kult pohlcen Sutechem, s nímž měl mnoho společných rysů, včetně vazby na hornoegyptský Ombos. Zobrazen byl buď zcela antropomorfně, nebo jako muž s hlavou sokola. V rámci ztotožnění se Sutechem mohl být též vyobrazen v jeho podobě. Nejsou známy doklady o Ašově pevném kultu, což je především způsobeno jeho brzkým splnutím se Sutechem. Z významnějších míst se objevuje např. na jedné scéně v Sahureově zádušním chrámu v Abúsíru.